

The Evolution of the Liberal International Order and Its Emerging Challenges

Ali Salehian

PhD Student in International Relations, Department of International Relations, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran (Corresponding Author).

Email: a_salehian@modares.ac.ir

 0000-0003-4243-255X

Seyyed Masoud Mousavi Shafae

Associate Professor of International Relations, Department of International Relations, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: smshafae@gmail.com

 0000-0003-3882-5203

Seyyed Mohammad Kazem Sajjadpour

Professor of International Relations, Department of International Relations, School of International Relations, Ministry of Foreign Affairs, Tehran, Iran.

Email: smksajjad@yahoo.com

 0000-0002-5011-7245

Vali Golmohammadi

Assistant Professor of International Relations, Department of International Relations, Faculty of Humanities, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

Email: v.golmohammadi19@gmail.com

 0000-0001-5322-5498

Abstract

The liberal international order, as a project, was placed prominently on the agenda of Western countries—particularly the United States—especially in the aftermath of World War II. The idea through which this order took shape and evolved can be conceptualized within the framework of liberal internationalism. The central question of this study is: How does the liberal international order evolve? The hypothesis under examination posits that the liberal international order has passed through three stages—namely, a thin liberal order, a Cold War-era moderate liberal order, and a thick hegemonic liberal order under the United States—and is now confronted with challenges stemming from deficiencies in its agenda and the weakening of its principal agent. As a convergent and homogenizing project, the liberal international order faces growing constraints. It appears that, alongside domestic crises within its primary agent—the United States—which no longer possesses the will or capacity to lead the liberal order effectively, the persistence of unresolved global issues and structural shortcomings within this order have accelerated and intensified its decline. The methodology employed in this research is qualitative and analytical, drawing upon library-based sources.

Keywords: International Order; Liberal International Order; United States of America; Hegemonic Decline; Multipolarity.

Extended Abstract

Introduction: The role of the United States in the international system has long transcended that of a mere superpower dominant in global affairs. Following the devastating experience of World War II, the United States, along with its Western allies, embarked on an ambitious project to establish a rule-based, hierarchical international order embedded with distinct liberal characteristics. This project—conceptually anchored in liberal internationalism—sought to create a framework for global governance that promoted multilateralism, open trade, collective security, democratic governance, and human rights. For decades, the Liberal International Order (LIO) served as the primary mechanism for mitigating geopolitical rivalries, fostering unprecedented economic interdependence, and facilitating institutionalized cooperation among major Western democracies. It acted not only as a structural matrix for international events but also as a grand strategy for its primary architect and custodian, the United States. However, in recent years, this order has encountered severe structural, operational, and normative crises. Understanding the trajectory of this global agenda is of paramount importance, as the LIO significantly impacts the systemic environment, state behavior, and the foundational dynamics of contemporary global politics. This study aims to deepen the conceptual understanding of the LIO, trace its historical evolutionary phases, and analyze the contemporary internal and external challenges that threaten its stability and persistence.

Research Question: The central inquiry guiding this research is: How does the liberal international order evolve, and what are the primary structural and agent-based challenges driving its contemporary decline?

Research Hypothesis: The study examines the hypothesis that the liberal international order is not a static set of fixed principles but a dynamic project that has historically progressed through three distinct phases: a thin Wilsonian liberal order, a moderate Cold War-era liberal order, and a thick hegemonic liberal order under US unipolarity. Currently, the order is facing a profound structural crisis fueled by the dual vulnerabilities of agenda deficiencies (structural dysfunctions across economic, political, and social dimensions) and agent weakening (the erosion of the domestic capacity, willpower, and legitimacy of its primary custodian, the United States). This dual crisis has injected divergent shocks into an inherently convergent, homogenizing global project, thereby accelerating and intensifying its structural decline.

Methodology and Theoretical Framework: This study employs a qualitative-analytical methodology combined with a historical-processual approach to evaluate the LIO's continuity, transformation, and structural ruptures across different historical epochs. The empirical and theoretical data are gathered from extensive library-based sources, including peer-reviewed books, scholarly journals, and reputable international reports. These sources are synthesized through a critical lens using the insights of prominent international relations theorists. The theoretical framework is grounded in theories of international orders, structural hegemony, and liberal institutionalism, drawing heavily on the typologies of John Ikenberry, Robert Cox, and Barry Buzan. An international order is conceptualized as a stable pattern of social arrangements consisting of a structural dimension (the distribution of power and anarchy) and a functional dimension (the norms, rules, and institutions that govern interactions). In this study, the LIO is uniquely structured as a global "project" comprising two main pillars:

1. The Agenda: The content and norms of liberal internationalism spanning the economic (free markets and economic interdependence), political-

security (multilateralism and rule-based governance), and cultural-social (human rights and liberal values) realms.

2. The Agent: The leading hegemon (the United States) that possesses the material capacity, structural power, and political willpower to enforce rules, bear the costs, and provide global public goods.

Research Findings: The findings of this research illustrate that the evolution of the liberal international order is a cyclical process deeply tied to shifts in global power distribution and institutional density. The LIO has historically manifested in three major versions:

LIO 1.0 (Thin Liberal Order): Initiated under Woodrow Wilson after World War I, it emphasized collective security (the League of Nations), self-determination, and open trade. However, due to its institutional weakness and limited scope, it remained "thin" and failed to prevent systemic collapse.

LIO 2.0 (Moderate/Cold War Liberal Order): Developed after 1945 via the Atlantic Charter, the Bretton Woods system, the UN, and NATO. It was a bounded hegemonic order primarily restricted to the Western bloc, acting as a mechanism for countering Soviet expansionism while solidifying Western economic integration.

LIO 3.0 (Thick Hegemonic Liberal Order): Following the collapse of the Soviet Union, the order became universalized and hyper-globalized under US unipolarity. National sovereignty became increasingly porous as the agenda of neoliberal economic integration, global governance, and aggressive democratization expanded horizontally and vertically across the globe.

However, the findings demonstrate that this "thick hegemonic project" has run into a severe crisis of sustainability. The contemporary challenges are evaluated through two main axes:

1. Deficiencies in the Agenda: In the economic sphere, hyper-globalization and neoliberal policies have generated severe distribution inequalities and domestic economic dislocations within Western societies, fueling anti-globalization and populist backlashes. In the political-security sphere, the aggressive imposition of liberal values and military interventions under the guise of democratization have undermined state sovereignty and triggered deep geopolitical resistance.
2. Weakening of the Agent: The United States is experiencing severe domestic national crises, political polarization, industrialization challenges, and social fragmentations. The election of Donald Trump in 2016 and the rise of "Trumpism" signaled a structural retreat from liberal internationalism, marked by protectionism, isolationism, and open hostility toward multilateral institutions. The US no longer possesses either the absolute material capacity or the normative willpower to single-handedly sustain the LIO.

Furthermore, the study finds that transnational shocks (such as the 2008 financial crisis, the COVID-19 pandemic, and the rise of populism) have acted as powerful catalysts or "divergent impulses," exposing and accelerating the pre-existing cracks in both the order's institutional architecture and its leadership.

Conclusion: In conclusion, the liberal international order is undergoing a structural and epochal decline rather than a temporary or superficial crisis. The foundational assumption that liberal democracy and market capitalism could serve as universal blueprints for global governance has proven unsustainable. The dual collapse of agenda efficacy and agent capacity has fractured the normative consensus of the international system. Simultaneously, the rise of powerful non-Western challengers like China, alongside revisionist states like Russia, Iran, and Turkey, offers

alternative pathways for political governance and economic development. As a result, the global system is moving past the era of Western-dominated "hyper-liberalism" into a condition often described as "Westlessness," paving the way toward a more fragmented, multipolar, and normatively pluralistic international order.

Keywords: International Order; Liberal International Order; United States of America; Hegemonic Decline; Multipolarity.

E-ISSN: 2717-0551 / University of Mazandaran / Quarterly of Strategic Studies of International Politics

Quarterly of Strategic Studies of International Politics is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 [10.22080/jpir.2026.30413.1483](https://doi.org/10.22080/jpir.2026.30413.1483)

سیر تحول در نظم بین‌المللی لیبرال و چالش‌های پیش‌رو

علی صالحیان

دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Email: a_salehian@modares.ac.ir

 0000-0003-4243-255X

سید مسعود موسوی شفقانی

دانشیار روابط بین‌الملل، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Email: smshafae@gmail.com

 0000-0003-3882-5203

سید محمد کاظم سجادیپور

استاد روابط بین‌الملل، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده روابط بین‌الملل، وزارت امور خارجه، تهران، ایران.

Email: smksajjad@yahoo.com

 0000-0002-5011-7245

ولی گل محمدی

استادیار روابط بین‌الملل، گروه روابط بین‌الملل، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

Email: v.golmohammadi19@gmail.com

 0000-0001-5322-5498

چکیده

نظم بین‌المللی لیبرال به‌عنوان پروژه‌ای که به‌ویژه پس از جنگ جهانی دوم، در دستور کار کشورهای غربی و به‌صورت ویژه ایالات متحده آمریکا قرار گرفت. ایده‌ای که حسب آن نظم بین‌المللی لیبرال متبلور شد و تحول یافت که می‌توان تحت عنوان بین‌الملل‌گرایی لیبرال چارچوب‌بندی کرد. پرسش اصلی این پژوهش آن است که "تحول نظم بین‌المللی لیبرال چگونه رخ می‌دهد؟" فرضیه مورد بررسی نیز بیان می‌کند که «نظم بین‌المللی لیبرال با پشت سر گذاشتن سه دوره، نظم لیبرالی کم‌مایه، نظم لیبرالی میان‌مایه جنگ سردی و نظم لیبرالی پرمایه هژمونیک ایالات متحده، با چالش‌هایی در نارسایی دستور کار و ضعف کارگزار این پروژه نظم بین‌المللی لیبرال به‌عنوان یک نظم همگرا و یکدست کننده مواجه شده است». به نظر می‌رسد هم‌زمان با توجه به بحران‌های ملی کارگزار اصلی نظم بین‌المللی لیبرال که دیگر عزم و توانایی راهبری نظم لیبرال را ندارد و ظهور نارسایی‌های و عدم حل مسائل جهانی توسط این نظم، افول این پروژه را تسریع و تشدید می‌کند. روش به‌کار گرفته‌شده در این پژوهش کیفی-تحلیلی بوده و در آن از منابع کتابخانه‌ای استفاده شده است.

کلیدواژه‌ها: نظم بین‌الملل، نظم بین‌الملل لیبرال، ایالات متحده آمریکا، افول هژمونی، چند قطبی.

۱. مقدمه

نقش ایالات متحده در عرصه نظم بین‌الملل، فراتر از یک کشور قدرتمند بوده که بر سیستم جهانی تسلط داشت. این کشور سعی کرد تا نظمی بین‌المللی با دستور کاری مشخص ایجاد کند؛ نظمی سلسله‌مراتبی با ویژگی‌های لیبرالی (Ikenberry, 2010). نظم بین‌الملل لیبرال، نمود مشخصی، به‌ویژه پس از تجربه ترس و وضعیت تلخ پس از جنگ جهانی دوم داشت. این نظم به‌طور جمعی از غرب در برابر توسعه‌طلبی اتحاد جماهیر شوروی دفاع کرد و از افزایش تجارت آزاد و تحرک سرمایه بین‌المللی، گسترش دموکراسی و ترویج حقوق بشر حمایت کرد. به‌طور کلی، نظم بین‌الملل لیبرال همکاری بی‌سابقه‌ای را بین دولت‌های آمریکای شمالی، اروپای غربی و ژاپن پس از سال ۱۹۴۵ تسهیل کرد (Lake et al., 2021).

نظم بین‌المللی لیبرال به‌عنوان پروژه‌ای با دستور کار و کارگزاری مشخص، تأثیرات متفاوتی در طول سال‌های گذشته بر تحولات بین‌المللی داشته است؛ به‌طوری‌که هم منشأ اثر برخی اتفاقات بوده و هم به‌نوعی کلان‌راهبرد برخی کنشگران برای بازیگری در عرصه بین‌المللی به‌شمار می‌رود. ضرورت بررسی روند نظم بین‌المللی لیبرال به‌عنوان شاید مهم‌ترین پروژه نظم‌ساز عرصه بین‌المللی (که به‌ویژه توسط غرب و آمریکا پس از جنگ جهانی دوم پیگیری می‌شود) از آن جهت است که فهم این دستور کار جهانی که بر ما و بر محیط بین‌المللی مؤثر است، می‌تواند به درک بهتر تأثیر سیستمی محیط کنش، نوع کنش و کنشگر عرصه بین‌الملل منجر شود. در این پژوهش بنا داریم تا با تعمیق در مفهوم نظم بین‌المللی لیبرال و ویژگی‌های آن، به بررسی سیر تحول تاریخی آن پردازیم و سپس الگویی از این نظم و چالش‌های فعلی و پیش‌روی آن را ارائه دهیم. برای انجام این مهم، ابتدا به تعریف و چیستی نظم بین‌المللی لیبرال می‌پردازیم. سپس با ارائه تعریفی از پروژه همگراکننده دارای دستور کار مشخص در عرصه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی به‌عنوان نظم بین‌المللی لیبرال، سه تحول تاریخی را برای این پروژه شامل «نظم کم‌مایه لیبرالی»، «نظم پرمایه جنگ سردی» و درنهایت «نظم پرمایه هژمونیک» شناسایی کرده‌ایم. در قسمت نهایی نیز الگویی از چالش‌های این نظم و پروژه در عرصه دستور کار و کارگزار مطرح شده است. این چالش‌ها شامل نارسایی‌ها و اشکالاتی است که پیگیری دستور کار نظم بین‌المللی لیبرال در سه عرصه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی داشته است. محور دیگر اشکالات، ضعف در عزم و توانایی کارگزار این نظم برای پیشبرد دستور کار آن است.

در ضمن، «تکانه‌هایی واگرا» به این نظم همگراکننده، به واسطه بحران‌هایی همچون بحران مالی سال ۲۰۰۸، بحران همه‌گیری کووید-۱۹ و البته ظهور ترامپ و ترامپسیسم^۱ نیز وارد شده است. نوآوری این پژوهش که با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و روش تحلیلی-توصیفی پیگیری شده، صورت‌بندی بدیعی از نظم بین‌المللی لیبرال، سیر تاریخی آن و الگوی چالش‌های آن را می‌توان دانست.

۲. پیشینه و تحول نظم بین‌المللی لیبرال

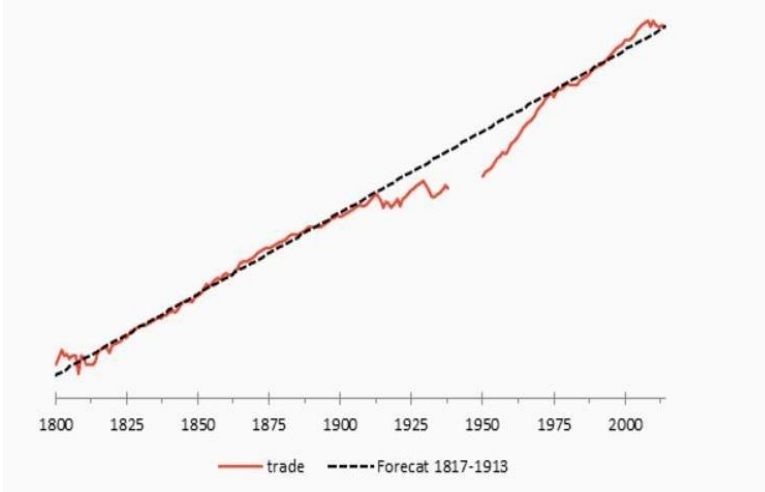
منشور آتلانتیک (۱۹۴۱) که توسط روزولت و چرچیل تدوین شد، یکی از مهم‌ترین اسناد بنیان‌گذار نظم بین‌الملل لیبرال به‌شمار می‌رود. این منشور با تأکید بر اصولی همچون صلح و امنیت بین‌المللی، حاکمیت دولت‌ها، حاکمیت قانون، رفاه اقتصادی و تجارت آزاد و با الهام از «چهار آزادی» روزولت، چارچوب هنجاری سیاست خارجی آمریکا پس از جنگ جهانی دوم را شکل داد. این چارچوب در قالب نهادها و ابتکاراتی نظیر طرح مارشال، سازمان ملل متحد، نظام برتون وودز و ناتو به‌صورت عملیاتی تحقق یافت (Kundnani, 2017).

نظم لیبرال آمریکایی، برخلاف نظم بریتانیایی قرن نوزدهم که عمدتاً بر قدرت دریایی، تجارت آزاد و امپراتوری استعماری استوار بود، بر نهادسازی، چندجانبه‌گرایی، همکاری اقتصادی و قواعد بین‌المللی تأکید داشت. هرچند این نظم در عمل، تحت تأثیر رقابت‌های جنگ سرد، عمدتاً در چارچوب بلوک غرب و با رهبری ایالات متحده توسعه یافت (خداخواه آذر و همکاران، ۱۴۰۱: ۲۴۵-۲۴۳).

از منظر اقتصاد سیاسی بین‌الملل، گسترش شبکه‌های تجارت جهانی، توسعه حمل‌ونقل و ارتباطات و ادغام اقتصادهای ملی در قرن بیستم، وابستگی متقابل میان کشورها را به‌طور چشم‌گیری افزایش داد و زمینه مادی گسترش نظم لیبرال را فراهم کرد. در این چارچوب، تجارت آزاد و یکپارچگی اقتصادی از مهم‌ترین پیشران‌های لیبرالیسم محسوب می‌شوند؛ از این رو، شاخص‌هایی مانند حجم تجارت جهانی و میزان ادغام اقتصادی را می‌توان از مهم‌ترین معیارهای سنجش میزان استحکام یا افول نظم لیبرال در دوره‌های مختلف تاریخی دانست (Buzan & Lawson, 2014).

۱. ترامپسیسم یک ایدئولوژی سیاسی در حال تکامل است که با دونالد ترامپ و جنبش "آمریکا را دوباره بزرگ کن" (MAGA) مرتبط می‌باشد. این ایدئولوژی توسط مجموعه‌ای خاص از باورهای بنیادین، جهت‌گیری‌های سیاستی و راهبردهای سیاسی تعریف می‌شود که نشان‌دهنده یک انحراف یا گسست قابل توجه از هنجارهای سنتی محافظه‌کارانه و بین‌الملل‌گرای آمریکایی است (Reiff, 2020).

شکل ۱. سطح تجارت جهانی از سال ۱۸۰۰ تا ۲۰۱۴؛ منبع: (Federico, 2016)

نظم بین‌المللی لیبرال را نمی‌توان مجموعه‌ای ثابت از اصول دانست، بلکه این نظم چارچوبی تحول‌پذیر است که بر مؤلفه‌هایی همچون بازارهای آزاد، نهادهای بین‌المللی، امنیت تعاونی، دموکراسی، حاکمیت قانون و حل مسائل جمعی استوار بوده و در دوره‌های مختلف تاریخی اشکال متفاوتی به خود گرفته است. از دیدگاه آیکنبری، این نظم در سه مرحله تکامل یافته است: نظم ویلسونی پس از جنگ جهانی اول، بین‌المللی‌گرایی لیبرال هژمونیک پس از جنگ جهانی دوم و نظم لیبرال پسا هژمونیک که به‌عنوان الگویی در حال ظهور مطرح می‌شود (Ikenberry, 2009).

نخستین نسخه این نظم، با ابتکار ویلسون، بر امنیت جمعی، چندجانبه‌گرایی، تجارت آزاد، حق تعیین سرنوشت ملت‌ها و برابری حاکمیت دولت‌ها تأکید داشت. با این حال، ضعف نهادهای بین‌المللی و محدود بودن همکاری‌ها به حوزه‌های امنیتی و اقتصادی، موجب شد این مرحله به‌عنوان نظم لیبرال کم‌مایه شناخته شود.

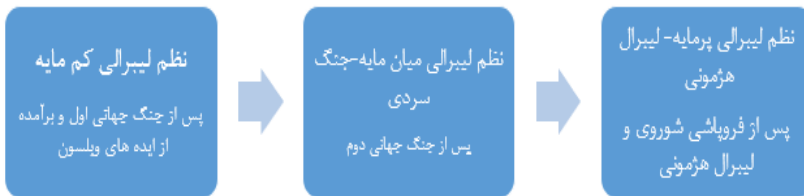
پس از جنگ جهانی دوم، ایالات متحده با تعدیل آرمان‌های ویلسونی و در پاسخ به ضرورت‌های بازسازی اروپا، مهار شوروی و مدیریت اقتصاد جهانی، نظم لیبرال هژمونیک را پایه‌گذاری کرد. این نظم که عمدتاً در چارچوب بلوک غرب شکل گرفت، بر وابستگی متقابل اقتصادی و امنیتی، نهادهای بین‌المللی، نقش محوری آمریکا در حفظ قواعد بین‌المللی و گسترش دستورکار لیبرال به حوزه‌هایی مانند حقوق بشر و

حکمرانی اقتصادی استوار بود و نسبت به نسخه پیشین، از انسجام نهادی و دامنه موضوعی گسترده‌تری برخوردار شد.

نسخه سوم که آیکنبری آن را نظم لیبرال پساژئومونیک توصیف می‌کند، افقی جهانی‌تر دارد و با مشارکت قدرت‌های غیرغربی، گسترش نقش نهادهای بین‌المللی، افزایش وابستگی متقابل، تضعیف نسبی حاکمیت سنتی دولت‌ها تحت تأثیر جهانی‌شدن و فناوری و توسعه رژیم‌های حقوقی بین‌المللی شناخته می‌شود. در این الگو، اگرچه رهبری آمریکا همچنان اهمیت دارد، اما مشروعیت و کارآمدی نظم بیش از گذشته به همکاری چندجانبه، نهادهای بین‌المللی و پذیرش سایر بازیگران وابسته است (Ikenberry, 2009). بنابراین، سیر تحول نظم لیبرال نشان می‌دهد که این نظم نه یک الگوی ثابت، بلکه مجموعه‌ای از ترتیبات نهادی و هنجاری متغیر است که متناسب با تغییرات ساختار قدرت و الزامات نظام بین‌الملل تکامل یافته است.

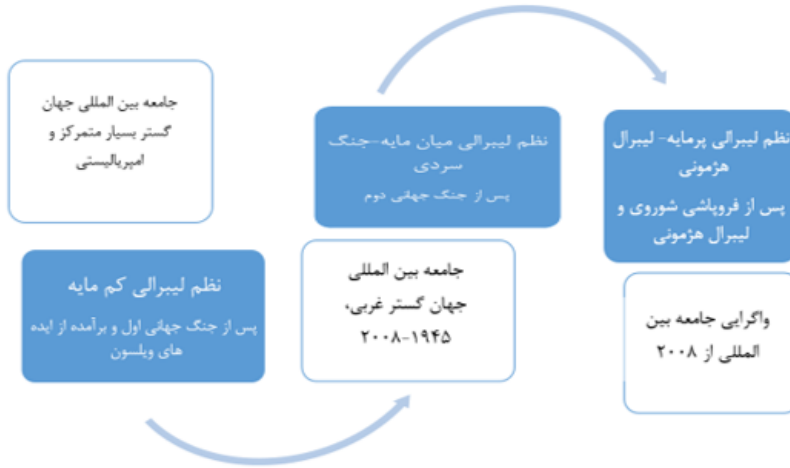
شکل ۲. سه نسخه نظم بین‌المللی لیبرال؛ منبع: نویسنده

بوزان سه مرحله از «جامعه بین‌المللی جهان گستر» را برای توضیح تحول نظم غربی مطرح می‌کند:

دوره اول (قرن ۱۹ تا ۱۹۴۵): نظم استعماری غرب محور با سلطه چند قدرت غربی، نابرابری سیاسی و نژادی، مشروعیت امپریالیسم و یک اقتصاد جهانی مرکز-پیرامون. دوره دوم (۱۹۴۵ تا ۲۰۰۸): پایان استعمار و نابرابری رسمی، اما تداوم سلطه اقتصادی و تا حدی سیاسی غرب در قالب یک نظم دولت محور و جهانی شده. دوره سوم (پس از ۲۰۰۸): تضعیف برتری غرب و حرکت به سمت نظمی چندقطبی و متکثر، با مراکز متعدد قدرت؛ در این وضعیت، غرب دیگر تعیین کننده اصلی نیست و لیبرال دموکراسی نیز تنها الگوی مسلط محسوب نمی‌شود (Buzan, 2020: 167).

شکل ۳. سیر تحول نظم بین‌المللی لیبرال (منبع: نویسنده)

جدول ۱. خلاصه نسخه‌های متفاوت نظم بین‌المللی لیبرال

نوع نظم	بازه زمانی	بازیگر نظم‌ساز	ویژگی‌ها (توزیع قدرت، قواعد حاکم)
نظم لیبرالی کم‌مایه	پس از جنگ جهانی اول	امریکا	اقتصاد جهانی مرکز-پیرامون مشروعیت نژادپرستی و امپریالیسم بدون سلسله‌مراتب تضمین قوانین و هنجارها از طریق ابزارهای اخلاقی و مشروعیت جهانی حوزه سیاست‌ها محدود به تجارت آزاد و امنیت دسته-جمعی
نظم لیبرالی میان‌مایه - جنگ سردی	پس از جنگ جهانی دوم	امریکا	معتوف به کشورهای غربی و نظامی در حوزه اقتصادی و امنیتی

نظمی هژمونیک به رهبری امریکا دارای ابعاد حقوق بشری و قواعد اقتصادی متأثر از فضای دوقطبی			
تک‌قطبی قدرت تزلزل حاکمیت‌های ملی جهانی‌شدن اقتصاد و اجتماع سلسله‌مراتب هژمونیک پیچیده از طریق سازمان‌های بین‌المللی	امریکا	پس از فروپاشی شوروی	نظم لیبرالی پرمایه لیبرال هژمونی
کاهش تسلط و مشروعیت سازمان‌های بین‌المللی ظهور قدرت‌های غیر غربی گسترش منابع و حوزه‌های قدرت تکثر اقتصادی، سیاسی، فرهنگی رشد ملی‌گرایی	-	بحران مالی ۲۰۰۸	افول نظم لیبرال - واگرایی جامعه بین‌المللی

منبع: نویسنده

۳. روش پژوهش

این پژوهش با رویکردی کیفی و در چارچوب رهیافت تحلیلی-تاریخی، به بررسی سیر تحول نظم بین‌المللی لیبرال در سه مقطع تاریخی می‌پردازد. در این چارچوب، نظم لیبرال به‌عنوان یک پروژۀ نظم‌ساز در نظر گرفته شده که از دو مؤلفه اصلی «دستور کار» و «کارگزار» تشکیل شده است. روش تحلیل مبتنی بر رهیافت فرآیندی و تحلیل مقایسه‌ای تاریخی است که از طریق بررسی تحولات مهم از پس از جنگ جهانی اول تا دورهٔ پساجنگ سرد، الگوهای تداوم، تغییر و گسست این نظم را شناسایی می‌کند.

داده‌های پژوهش از منابع کتابخانه‌ای شامل کتاب‌ها، مقالات علمی و گزارش‌های معتبر بین‌المللی گردآوری شده و با رویکردی انتقادی، دیدگاه‌های نظریه‌پردازان روابط بین‌الملل تحلیل و تلفیق شده‌اند. در بخش تحلیلی، با استفاده از چارچوب مفهومی «نارسایی دستورکار» و «تضعیف کارگزار»، چالش‌های نظم لیبرال در سه حوزه اقتصادی، سیاسی-امنیتی و فرهنگی بررسی شده و نقش عوامل تسریع‌کننده، به‌ویژه بحران‌های فراملی مانند COVID-19، در تشدید روند افول آن مورد توجه قرار گرفته است. هدف نهایی این پژوهش ارائه تبیینی چندسطحی از تحولات و چالش‌های نظم بین‌المللی لیبرال در مسیر گذار نظام جهانی به سوی نظامی چندقطبی و متکثر است.

۴. مبانی نظری تحقیق: نظم بین‌الملل لیبرال

بارنت نظم بین‌المللی را چگونگی ایجاد و حفظ الگوهای روابط و کنش توسط قواعد، نهادها، قوانین و هنجارها می‌داند. (Barnett, 2021) در تعریفی دیگر، نظم به معنای الگوی پایداری از ترتیبات اجتماعی است که واجد هر دو بعد ساختاری و کارکردی می‌باشد. بعد ساختاری به معنای چگونگی آرایش یافتن امور و سرشت روابطی است که میان اجزای تشکیل‌دهنده کل وجود دارد. بعد کارکردی نیز ناظر بر هدف ترتیبات است؛ به‌عنوان مثال، یک دولت به دنبال تأمین اهداف آزادی‌های فردی یا جمعی، تمرکززدایی یا تمرکز در روند تصمیم‌گیری باشد (بهادرخانی و دارابی، ۱۳۹۶)؛ لذا نظام بین‌الملل شامل یک عنصر ثابت (آنارشی و فقدان اقتدار عالی) و یک عنصر متغیر (قطبیت به معنای توزیع توانمندی‌ها) است (دلاور و همکاران، ۱۴۰۰).

از نظر کیسینجر، نظم جهانی در حقیقت عبارت است از مفاهیم مورد پذیرش یک منطقه یا تمدن درباره چستی مناسبات عادلانه و توزیع قدرتی که گمان می‌کنند باید بر همه جهان اعمال شود. نظم بین‌المللی عبارت است از کاربست عملی این مفاهیم در بخش قابل توجهی از جهان به گونه‌ای که تعادل قدرت در جهان را تحت تأثیر قرار دهد. باید دانست که هر نظامی بر دو مؤلفه اصلی استوار است: نخست، مجموعه‌ای از قوانین پذیرفته‌شده که محدوده اختیارات را در عمل تعریف می‌کنند و دوم، موازنه قدرتی که به هنگام ناکارآمدی قانون، حدود را تعیین و از چیرگی یک واحد سیاسی بر دیگر واحدها جلوگیری می‌کند (Kissinger, 2015: 13).

هر نظامی سه مؤلفه بنیادین دارد که عبارت‌اند از:

۱. بازیگران یا واحدهایی که سازوکارهای نظم‌آفرین توسط آنان و در تعامل آن‌ها

شکل گرفته است؛

۲. نوع توزیع قدرت و توانمندی در میان بازیگران؛
۳. قاعده حاکم بر تعاملات میان واحدها.

نظم بین‌المللی در تلقی فراگیر از منظر لیبرالی، تشکیلاتی سازمان‌یافته از نهادهای بین‌المللی است که به مدیریت تعاملات بین کشورهای عضو کمک می‌کند. نظم‌ها می‌توانند به کشورهای عضو در برخورد با غیرعضو کمک کنند؛ زیرا یک نظم لزوماً شامل همه کشورهای جهان نمی‌شود. نظم‌ها می‌توانند شامل نهادهایی باشند که دامنه قدرتشان منطقه‌ای یا جهانی است. بارتنت نظم بین‌الملل لیبرال را به‌عنوان الگوی روابط و عمل تعریف می‌کند که از قوانین، نهادها و هنجارهایی با ماهیتی لیبرال مشتق شده و توسط آن حفظ می‌شود (Barnett, 2021: 4).

نظم، مجموعه‌ای از نهادهای بین‌المللی است که به مدیریت تعاملات بین کشورهای عضو کمک می‌کند. قدرت‌های بزرگ آن قوانین را می‌نویسند و جای تعجب نیست که آن‌ها را مطابق با منافع خود بنویسند. یک نظم بین‌المللی فراگیرتر خواهد بود و تقریباً شامل هر کشوری در نظام می‌شود. برای اینکه نظمی لیبرال باشد، باید یک دولت مسلط در سیستم وجود داشته باشد که یک لیبرال دموکراسی باشد. هدف نهایی این دموکراسی‌های لیبرال، به‌ویژه دموکراسی پیش‌رو، گسترش دموکراسی در سرتاسر کره زمین و درعین حال ترویج افزایش روابط اقتصادی بین کشورها و ایجاد نهادهای بین‌المللی مؤثرتر است (Mearsheimer, 2019: 4).

نظم بین‌المللی لیبرال کنونی در واقع نوعی ادغام دو پروژه متمایز نظم‌سازی است: نخست، سیستم دولتی مدرن، پروژه‌ای که قدمت آن به صلح وستفالی در سال ۱۶۴۸ بازمی‌گردد؛ دوم، نظم لیبرال که طی دو قرن گذشته توسط انگلستان و ایالات متحده رهبری می‌شد و در قرن بیستم با کمک «تفوق لیبرال» - یعنی ظهور کشورهای لیبرال دموکراتیک - پیگیری می‌گردید (Kundnani, 2017).

به باور ایکنبری، نظم هژمونیک لیبرال نظمی است که در مرکز آن نظم سلسله‌های لیبرالی ویژگی وجود دارد. این نظم، نظامی بود که بر پایه برتری قدرت آمریکا و اصول حکمرانی لیبرال ایجاد شده بود. قدرت هژمونیک و نظم آمریکایی همراه با ایده لیبرالیسم هم‌وابسته بودند؛ لذا هژمونی لیبرال ویژگی‌های منحصربه‌فردی دارد که شامل چهار مورد است:

- تجارت باز چندجانبه؛

- تعهد هژمون نسبت به آمریکا برای مدیریت یک اقتصاد جهانی باز و باثبات بین‌المللی؛
- نهادهای بین‌المللی محور و چندجانبه‌گرایی؛
- تأکید بر روابط خاص لیبرال دموکراسی‌های غربی مبتنی بر منافع و ارزش‌های مشترک. (Ikenberry, 2018: 15-17)

لذا تعریفی که از نظم بین‌المللی لیبرال انتخاب شده است، برداشتی موسع از نظم بین‌الملل لیبرالی است که در سه حوزه اصلی سیاست، اقتصاد و فرهنگ بین‌الملل – که دارای دستور کاری مشخص است – به رهبری ایالات متحده آمریکا پیگیری شده است. یک نوع‌شناسی ساده از نظم بین‌المللی لیبرال ممکن است شامل سه عنصر باشد: عنصر اول، نظم امنیتی به معنای قانون محور بودن و سازوکارهایی مانند سازمان ملل و شورای امنیت است. عنصر دوم، نظم اقتصادی و باز بودن اقتصادی است که عنصر کلیدی «لیبرالیسم» نظم بین‌الملل لیبرال محسوب می‌شود. این امر ارتباط نزدیکی با جهانی شدن و شکستن موانع برای جریان آزاد کالاها، خدمات، سرمایه، دانش و مردم آن سوی مرزها دارد. عنصر نهمی، نظم حقوق بشر است که به منشور ملل متحد بازمی‌گردد؛ همه کشورهای عضو را متعهد به ترویج احترام جهانی و رعایت حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه، بدون هیچ گونه تمایزی نسبت به نژاد، جنس، زبان یا مذهب می‌داند و اعلامیه جهانی حقوق بشر که در سال ۱۹۴۸ توسط مجمع عمومی سازمان ملل به تصویب رسید (Kundnani, 2017).

لیک و همکاران پنج ویژگی برای نظم بین‌الملل لیبرال برشمرده‌اند از جمله:

الف) سیاست لیبرال دموکراسی و اقتصاد لیبرالی؛

ب) آزادی جابه‌جایی سرمایه و کالا؛

پ) آزادی، برابری، حاکمیت قانون و حقوق بشر؛

ت) چندجانبه‌گرایی؛

ث) امنیت دسته‌جمعی (Lake et al., 2021).

ایکنبری و دنیل دثوندنی نیز پنج ویژگی برای نظم بین‌الملل لیبرال برمی‌شمارند:

الف) اشتراک امنیت – به معنای سعی در گره زدن امنیت کشورها به یکدیگر که

می‌تواند به شکل متقارن و نامتقارن باشد.

ب) هژمونی نفوذپذیر - نظم لیبرالی حفظ می‌شود؛ زیرا ایالات متحده ظرفیت و اراده لازم را برای وادار کردن و اجبار به ایجاد و حفظ قوانین و ارائه انگیزه‌ها و پاداش به کشورهای مشتری خود در سایر نقاط جهان از طریق اعمال قدرت نرم و یا سازمان‌های بین‌المللی دارد.

پ) حاکمیت محدود - یعنی حاکمیت کشورها در ازای برخی امتیازات توسط نهاد‌های بین‌المللی محدود می‌شود.

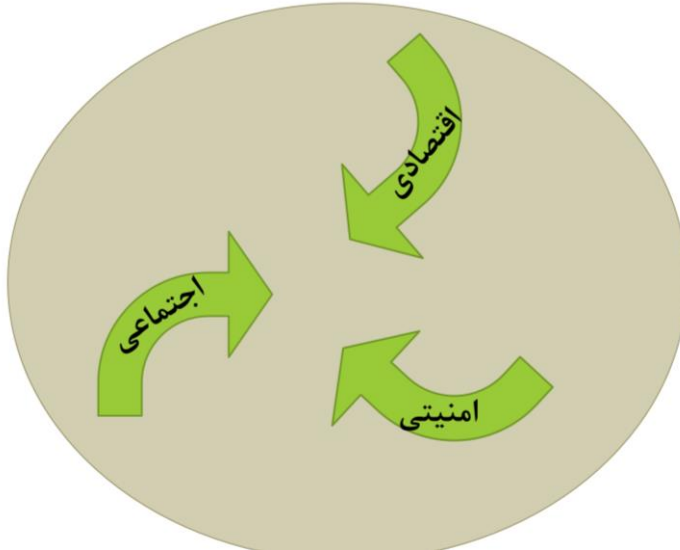
ت) بازبودن اقتصاد - از مشوق‌هایی برای تشویق سایر دولت‌ها به بازماندن اقتصاد استفاده می‌کنند؛ همچنین باعث ایجاد وابستگی متقابل می‌شوند.

ث) هویت مدنی - روحیه غرب (هنجارهای مشترک، آداب و رسوم عمومی و هویت‌های سیاسی) به این نظم سیاسی انسجام و همبستگی می‌بخشد (Deudney and Ikenberry, 1999).

جان آیکنبری در سال ۲۰۱۸، بین‌المللی‌گرایی لیبرال را دارای پنج ویژگی اصلی می‌داند: این نظم بر بازبودن، به‌ویژه در حوزه تجارت تأکید دارد؛ بر قانون‌مداری و قاعده‌مند شدن روابط بین‌الملل استوار است؛ به همکاری‌های امنیتی میان کشورها نیازمند است؛ بر این فرض است که نظام بین‌الملل اصلاح‌پذیر است - ایده‌ای که وودرو ویلسون مطرح کرده بود - و درنهایت، انتظار دارد کشورها را به سمت الگوی لیبرال‌دموکراسی و مسیره‌های «مترقی» هدایت کند (Ikenberry, 2018).

با بررسی نکات گوناگون اندیشمندان، به نظر می‌رسد «پروژه» نظم بین‌الملل لیبرال را به‌صورت کلی می‌توان شامل دو عنصر دانست: نخست، دستورکاری بین‌المللی‌گرایی لیبرال و دوم، کارگزار و کشوری به‌عنوان پیشران این دستور کار که برای پیشبرد آن اهداف، برنامه‌ریزی، هزینه و تلاش کند. به تعبیری، این نظم لیبرال بین‌المللی را می‌توان دستور کاری همگرا و همانندساز دانست که در آن، در تمامی عرصه‌های تعاملات، دستور کاری مشترک و جهانی ارائه می‌گردد. این همگرایی یک ویژگی قابل توجه است. این همگرایی در بعد اقتصادی با اصول تجارت آزاد، سرمایه‌گذاری و وابستگی متقابل اقتصادی مشخص می‌شود. هدف این چارچوب تسهیل جابه‌جایی کالاها، خدمات، نیروی کار و سرمایه در سراسر مرزها و تقویت رشد اقتصادی جهانی است. در قلمرو سیاسی-امنیتی، یک سیستم قانون‌محوری تعریف می‌شود که بر حکومت دموکراتیک و امنیت جمعی تأکید دارد. در عرصه فرهنگی-اجتماعی نیز به تأکید بر ارزش‌های لیبرالی، حقوق بشر و آزادی‌های فردی در تمامی شؤونات حیات بشری می‌پردازد.

شکل ۴. دستور کار همگرایی نظم بین‌المللی لیبرال (منبع: نویسنده)

ایکنبری استدلال می‌کند که عضویت در نظم لیبرال بین‌المللی عمدتاً توافقی بود و ایالات متحده هویج‌های مختلف (اغلب به شکل سواری رایگان) را به نفع سایر دموکراسی‌های لیبرال فراهم کرد. همان‌طور که او می‌گوید، ایالات متحده یک لویاتان و شر لیبرال بود (Ikenberry, 2010). پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، اصول لیبرال بازار، دموکراسی و حقوق رقیبی نداشت و پذیرش جهانی آن‌ها به صلح و رفاه می‌انجامید. نهادهای جهانی مانند سازمان ملل که زمانی برای حرکت بین ایدئولوژی‌های مخالف تلاش می‌کردند، اکنون به بازیگران و ابزار اصلی تلاش برای گسترش لیبرالیسم تبدیل شده‌اند (Barnett, 2021).

۵. یافته‌های پژوهش

۵-۱. چالش‌های نظم بین‌الملل لیبرال

در دهه‌های اخیر، نظم بین‌المللی لیبرال با مجموعه‌ای از چالش‌های ساختاری و هویتی مواجه شده است که مشروعیت، کارآمدی و تداوم آن را زیر سؤال برده‌اند. این نظم که در طول یک قرن گذشته اشکال متنوعی از امپریالیسم، چندجانبه‌گرایی، جهانی‌شدن اقتصادی و ترویج ارزش‌های لیبرال را دربرگرفته، همواره از ظرفیت بالایی برای انطباق با شرایط متغیر برخوردار بوده است. با این حال، افزایش نابرابری‌های اقتصادی، تضعیف

ایده «پیشرفت» به‌عنوان مبنای مشروعیت دموکراسی‌های غربی و کاهش اعتماد عمومی به مزایای اقتصاد باز و کثرت‌گرایی اجتماعی، بنیان‌های اجتماعی و سیاسی این نظم را تضعیف کرده است (Chu & Zheng, 2020).

از منظر نظری، آیکنبری بحران نظم بین‌المللی را زمانی محتمل می‌داند که قواعد تثبیت‌شده مورد مناقشه قرار گیرند یا نیروهای پشتیبان نظم دیگر توانایی بازتولید و حفظ آن را نداشته باشند (Ikenberry, 2011). در همین راستا، نظم لیبرال که از اواخر دهه ۱۹۴۰ چارچوب اصلی روابط میان دولت‌های سرمایه‌داری و دموکراتیک را شکل داده بود، امروزه با چالش‌های هم‌زمان داخلی و خارجی روبه‌رو است. در داخل جوامع غربی، رشد جریان‌های پوپولیستی، ملی‌گرایانه و ضدجهانی‌شدن، کاهش حمایت عمومی از نهادهای فراملی و تضعیف اجماع لیبرال را به دنبال داشته است. رخدادهایی نظیر خروج بریتانیا از اتحادیه اروپا (برگزیت) و تحولات سیاسی آمریکا در سال ۲۰۱۶ نمادهای بارز این روند به‌شمار می‌روند (Kundnani, 2017).

چالش‌های درونی نظم لیبرال را می‌توان در سه محور اصلی دسته‌بندی کرد: نخست، تشدید نابرابری‌های اقتصادی و پیامدهای توزیعی جهانی‌شدن که موجب افزایش نارضایتی اجتماعی و تقویت جریان‌های ضدلیبرال شده است؛ دوم، تناقض‌های درونی لیبرالیسم که گاه به اتخاذ سیاست‌های غیرلیبرال، محدود شدن پاسخ‌گویی سیاسی و فاصله‌گرفتن از آرمان‌های اولیه آن منجر می‌شود و سوم، تضعیف هویت‌های ملی و اجتماعی که زمینه‌ساز رشد ملی‌گرایی، حمایت‌گرایی اقتصادی و تنش‌های سیاسی شده است (Dempsey, 2017).

در سطح خارجی نیز نظم لیبرال با ظهور و قدرت‌یابی بازیگران رقیب مواجه شده است. چین به‌عنوان مهم‌ترین قدرت نوظهور، همراه با کشورهایی مانند روسیه، ایران، ترکیه و ونزوئلا، الگوهای متفاوتی از حکمرانی سیاسی و توسعه اقتصادی را نمایندگی می‌کنند که الزاماً با اصول بنیادین نظم لیبرال همخوانی ندارند. علاوه بر این، چالش‌های فراملی نظیر همه‌گیری کووید-۱۹، تغییرات اقلیمی، تحولات فناورانه، گسترش سرمایه مالی جهانی، ظهور بازیگران غیردولتی و تهدیدات امنیتی نوظهور، توانایی نهادهای لیبرال برای مدیریت مسائل جهانی را با آزمون‌های جدیدی مواجه ساخته‌اند (Buzan & Lawson, 2014; Lake et al., 2021; Barnett, 2021).

در مجموع، دو آسیب‌پذیری بنیادین در ساختار نظم بین‌المللی لیبرال قابل شناسایی است. نخست، ماهیت هژمونیک این نظم که تداوم آن را به اراده و توانایی قدرت مسلط، یعنی ایالات متحده وابسته می‌کند؛ به‌گونه‌ای که هرگونه کاهش ظرفیت

یا تمایل هژمون می‌تواند انسجام نظم را با مشکل مواجه سازد. دوم، خصلت مداخله‌گر این نظم که از طریق نفوذ در ساختارهای داخلی دولت‌ها و تلاش برای ترویج ارزش‌ها و نهادهای لیبرال، زمینه مقاومت و واکنش بازیگران غیربرخوردار از این ارزش‌ها را فراهم می‌کند (رادگودرزی و صفری، ۱۳۹۸: ۲۵۶). از این منظر، بحران کنونی نظم لیبرال صرفاً ناشی از ظهور قدرت‌های رقیب نیست، بلکه ریشه در فرسایش هم‌زمان منابع مشروعیت، کارآمدی و اجماع هنجاری آن در داخل و خارج جهان غرب دارد.

ادبیات معاصر روابط بین‌الملل نشان می‌دهد که بحران نظم بین‌المللی لیبرال دیگر صرفاً به چالش‌های مقطعی محدود نیست، بلکه بسیاری از نظریه‌پردازان آن را نشانه‌ای از فرسایش ساختاری این نظم می‌دانند. آچار یا چهار مؤلفه بنیادین نظم لیبرال شامل تجارت آزاد، نهادهای چندجانبه پس از جنگ جهانی دوم، گسترش دموکراسی و ارزش‌های لیبرال را در وضعیت رکود ارزیابی می‌کند و معتقد است روی کار آمدن دونالد ترامپ در سال ۲۰۱۶ نه آغاز این روند، بلکه عاملی برای تسریع افول آن بوده است (Acharya, 2017).

از منظر رئالیستی، مرشایمر بحران نظم لیبرال را ناشی از یک فرض بنیادین اما نادرست می‌داند؛ این فرض که لیبرال‌دموکراسی قابلیت تعمیم جهانی دارد. به اعتقاد وی، تلاش برای جهانی‌سازی این الگو، به مداخلات نظامی پرهزینه، تشدید رقابت راهبردی با چین و روسیه، افزایش نابرابری‌های اقتصادی، تقویت ملی‌گرایی و درنهایت انتقال نظام بین‌الملل به سمت چندقطبی شدن انجامیده است؛ روندی که به جای تضعیف، زمینه تقویت قدرت‌های رقیب، به‌ویژه چین را فراهم کرده است (Mearsheimer, ۲۰۱۹: ۲۵-۱۷).

هم‌زمان، کاهش توان هژمونیک ایالات متحده یکی دیگر از عوامل کلیدی تضعیف نظم لیبرال تلقی می‌شود. ناکامی‌های راهبردی آمریکا در جنگ‌هایی مانند ویتنام، عراق و افغانستان، همراه با مشکلات ساختاری اقتصاد داخلی از جمله صنعتی‌زدایی، مالی‌سازی و شکاف‌های اجتماعی، ظرفیت این کشور برای ایفای نقش تأمین‌کننده کالاهای عمومی بین‌المللی را کاهش داده است. ظهور دونالد ترامپ با شعارهای حمایت‌گرایی، انزوگرایی و اولویت منافع ملی نیز بازتابی از همین تحولات داخلی و کاهش تعهد آمریکا به بین‌المللی‌گرایی لیبرال بود (Chu & Zheng, 2020).

آیکنبری نیز معتقد است نظم بین‌المللی لیبرال از سال ۲۰۱۸ وارد مرحله‌ای از بحران شده است. از دیدگاه او، انتخاب ترامپ به دلیل مخالفت با تجارت آزاد، چندجانبه‌گرایی و نهادهای بین‌المللی، همراه با برگزیت و بحران همگرایی اروپا، دو

نشانه اصلی تضعیف بنیان‌های نظم لیبرال و کاهش ظرفیت رهبری آمریکا و متحدان غربی محسوب می‌شوند (Ikenberry, 2018).

اوسکانیان سه آسیب‌پذیری ساختاری این نظم را برجسته می‌کند. نخست، وابستگی نظم لیبرال به قدرت و اراده حامیان آن که در شرایط کاهش تمایل قدرت‌های غربی به مداخله خارجی، استمرار آن را با دشواری مواجه می‌کند. دوم، افول دموکراسی‌های لیبرال که در نتیجه انتقال قدرت در نظام بین‌الملل و تعارض‌های داخلی این جوامع رخ داده است. سوم، وابستگی متقابل اقتصادی که اگرچه از ارکان نظم لیبرال به‌شمار می‌رود، اما با تشدید نابرابری و تبدیل روابط اقتصادی به ابزاری برای اعمال فشار سیاسی، خود به یکی از منابع آسیب‌پذیری این نظم تبدیل شده است (Oskanian, 2018).

در همین چارچوب، مفهوم بی‌غربی‌شدن^۱ که در کنفرانس امنیتی مونیخ ۲۰۲۰ مطرح شد، بیان‌گر تحول عمیق‌تری در ساختار نظام بین‌الملل است. این مفهوم از یک سو به فرسایش انسجام درونی غرب در نتیجه دوقطبی‌شدن سیاسی، کاهش اجماع بر ارزش‌های لیبرال و تضعیف هویت مشترک اشاره دارد و از سوی دیگر، کاهش نفوذ جهانی غرب را در پی ظهور قدرت‌های نوظهور، به‌ویژه چین و حرکت نظام بین‌الملل به سمت توزیع چندقطبی قدرت بازتاب می‌دهد. در نتیجه، نه‌تنها ظرفیت غرب برای هدایت نظم بین‌المللی کاهش یافته، بلکه جذابیت و مشروعیت الگوی حکمرانی لیبرال نیز نسبت به گذشته با تردیدهای فزاینده‌ای روبه‌رو شده است (Bunde et al., 2020). با بررسی ویژگی‌ها و روند تحول نظم بین‌الملل لیبرال به نظر می‌رسد دو مسیر برای افول نظم بین‌المللی لیبرال وجود دارد:

الف) ناکارآمدی دستورکار نظم بین‌الملل لیبرال؛

ب) تغییر در عزم یا توانایی کارگزار این نظم.

در این صورت‌بندی، بحران‌هایی که عمدتاً برآمده از تهدیدات فراملی هستند، به‌عنوان تسریع‌کننده اختلال ایجادشده در دستورکار نظم بین‌المللی لیبرال و یا وضعیت کارگزار این نظم عمل می‌کنند. این اختلال را که می‌توان «تکانه‌ای واگرا» به نظم همگرایی بین‌المللی لیبرال دانست، عامل اصلی افول نظم لیبرال نیست، اما تنش و تلنگری به این نظم و روندهای آن وارد می‌کند. تأثیر بحران‌های برآمده از تهدیدات فراملی بر روندهای نظم بین‌المللی لیبرال می‌تواند برگشت‌پذیر باشد. به‌عنوان مثال،

تأثیر بحران یازده سپتامبر بر نظم بین‌المللی لیبرال با بحران همه‌گیری کووید-۱۹ بر این نظم، از جهت ایجاد تلنگر و تکانه مشابه است، اما به دلیل تفاوت قوام‌یافتگی این نظم در سال ۲۰۰۱ با ۲۰۱۹، تأثیر این بحران متفاوت است. این نوع بحران‌ها می‌توانند به‌عنوان تسریع‌کننده و کاتالیزور برای تشدید یکی از دو محور - نمایان شدن ناکارآمدی دستورکار نظم لیبرال یا ایجاد ضعف در عزم/توانایی کارگزار این نظم - جایابی شوند.

۵-۲. چالش‌های اقتصادی نظم بین‌المللی لیبرال

به نظر می‌رسد پس از پایان جنگ سرد و فروپاشی شوروی، ایالات متحده آمریکا به‌عنوان قدرت برتر سیاسی و اقتصادی، به ابرقدرت پیروز جنگ در جایگاه نظم‌ساز اصلی حوزه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی قرار گرفت. بدین صورت که در حوزه سیاسی شروع به تعیین دستورکارهای متفاوت در عرصه جهانی کرد. به دلیل نبود قدرت قابل توجهی برای مخالفت با آمریکا، این فرآیند بدون مشکل جدی به پیش می‌رفت. در عرصه اقتصادی نیز با کنار رفتن یا کم‌رنگ شدن معذوریت‌های ژئوپلیتیک، عرصه برای گسترش سیاست‌های تجارت جهانی و به تعبیر پلانی^۱، گسترش افقی و عمودی سرمایه‌داری فراهم شد.

این روند نشان می‌دهد که با حمایت ایالات متحده آمریکا، نوعی همگرایی سیاسی و اقتصادی جهانی شکل گرفت که در آن ایده‌هایی مانند توسعه پایدار، سرنوشت مشترک جهانی و «دهکده جهانی» برجسته شدند. گسترش شبکه‌های تجارت و اقتصاد، رشد شرکت‌های چندملیتی و بازیگران غیردولتی و پیشرفت فناوری‌های ارتباطی، به شکل‌گیری پدیده جهانی شدن انجامید. در این میان، آمریکا نقش محوری در جهت‌دهی به این فرآیند داشت و الگوهای اقتصادی نئولیبرال و سیاسی لیبرال‌دموکراسی را به‌عنوان دستورکار غالب جهانی ترویج کرد، امری که در خدمت منافع ملی آن نیز بود. با این حال، تداوم این روند قطعی نیست؛ زیرا تحولات جدید مانند ظهور قدرت‌های رقیب، بازگشت ژئوپلیتیک، و بحران‌های اقتصادی و سیاسی، نشان می‌دهد که این نظم و مسیر جهانی شدن می‌تواند دستخوش تغییرات اساسی شود.

سه اتفاق در تغییر برداشت ایالات متحده آمریکا و غرب - که اصلی‌ترین بازیگران برای جهت‌دهی به این جریان جهانی در عرصه سیاست و اقتصاد بودند - نسبت به کارآمدی این روند در جهت منافع ملی‌شان تأثیرگذار بوده است.

نخست بحران مالی ۲۰۰۸ نشان داد که نظام اقتصادی جهانی تحت رهبری غرب، به‌ویژه آمریکا شکننده است و جهانی‌شدن می‌تواند بحران‌های اقتصادی را در سطح جهانی گسترش دهد. این بحران، همراه با تهدیدهایی مثل تروریسم، بیماری‌های واگیر (سارس) و بعدها کووید-۱۹، نشان داد که جهانی‌شدن فقط مزایا ندارد، بلکه می‌تواند مخاطرات جدی حتی برای کشورهای پیشرو ایجاد کند. نکته مهم این بود که برخلاف بسیاری از بحران‌های قبلی، منشأ این بحران خود آمریکا بود و همین مسأله به اعتبار و کارآمدی نظم اقتصادی تحت رهبری آن ضربه زد (Ikenberry, 2010).

مسأله دوم صعود چین به‌عنوان قدرتی غیرغربی بود. غرب به رهبری آمریکا، چین را با این محاسبه وارد نظام اقتصاد جهانی کرد که رشد اقتصادی این کشور به تدریج به تغییرات سیاسی و اجتماعی و درنهایت دگرگونی ماهیت حکومت کمونیستی آن منجر خواهد شد؛ هرچند قسمت اول این پیش‌بینی درست از آب درآمد و چین با بهره‌مندی از جهانی‌شدن به رشد اقتصادی چشم‌گیر و جایگاه «کارخانه جهان» دست یافت، اما برخلاف انتظار، تحول سیاسی جدی در آن رخ نداد و در عوض، قدرت اقتصادی انباشته‌شده زمینه‌ساز تقویت توان نظامی و شکل‌گیری ائتلاف‌های غیرغربی از سوی چین شد، به‌گونه‌ای که این کشور از یک بازیگر بهره‌مند از جهانی‌شدن به تهدید اول آمریکا و چالش‌گر اصلی غرب تبدیل گردید.

اتفاق سوم، حمله روسیه به اوکراین بود. اروپا و غرب یکی از راهکارهایی که برای کنترل رفتار کشورهای دیگر استفاده می‌کردند، استفاده از گسترش اقتصاد جهانی و عامل «وابستگی متقابل» برای هزینه‌مند کردن درگیری‌ها بود. روسیه به‌عنوان اصلی‌ترین تأمین‌کننده گاز اروپا، وابستگی متقابل قابل توجهی با کشورهای اروپایی داشت. شوک به کشورهای غرب زمانی وارد شد که مشخص شد اولاً وابستگی متقابل نمی‌تواند همیشه از وقوع درگیری و جنگ جلوگیری کند؛ دوم و مهم‌تر آن که وابستگی متقابل با کشورهایی که می‌توانند عاملی خطرآفرین برای منافع ملی باشند، تهدیدی بالقوه است که آزادی عمل کشورهای غربی را در مواجهه با کشورهای خطرآفرین محدود می‌کند.

به‌صورت کلی سه شوک به جریان جهانی‌شدن اقتصاد و سیاست وارد شده بود

که می‌توان آن را در سه مرحله نام‌گذاری کرد:

الف) شناسایی امکان تهدید (بحران ۲۰۰۸)؛

ب) ایجاد تهدید (صعود چین)؛

پ) بروز تهدید (بحران اوکراین).

برآورد این سه اتفاق باعث شد که کشورهای غربی و به‌ویژه ایالات متحده آمریکا به بازنگری در حوزه اقتصاد جهانی و مؤلفه‌های آن بپردازند. در این مرحله است که با نوعی شکست^۱ و فاصله قدرت‌های بزرگ یا به تعبیر دیگر واگرایی سیاسی همراه هستیم، اما اقتصاد جهانی به دلیل سودمحور بودن آن به دنبال همگرایی و استفاده از مزیت‌های سوددهی بدون در نظر گرفتن مسائل دیگر است و تنها دولت‌ها هم بازیگران آن نیستند.

دولت‌ها به‌ویژه ایالات متحده آمریکا به‌عنوان ابرقدرت پس از جنگ سرد در شکل‌گیری و تسریع اقتصادی جهانی نقش محوری دارند؛ شرایط داخلی آنان در نوع تمشیت این اقتصاد جهانی نیز مؤثر است. ظهور ترامپ و ایده ترامپیس‌نه‌تنها در آمریکا که در سایر کشورهای دنیا و احزاب دست‌راستی علل متفاوتی داشت که یکی از علل مشترک آن اثر سیاست‌های اقتصاد جهانی در کشورهای غربی بود؛ سیاست‌هایی که در ذهن برخی از مردم این کشورها، باعث بیکاری مردم و انتقال سود و شغل به کشورهایایی نظیر چین و هند و مکزیک می‌شد.

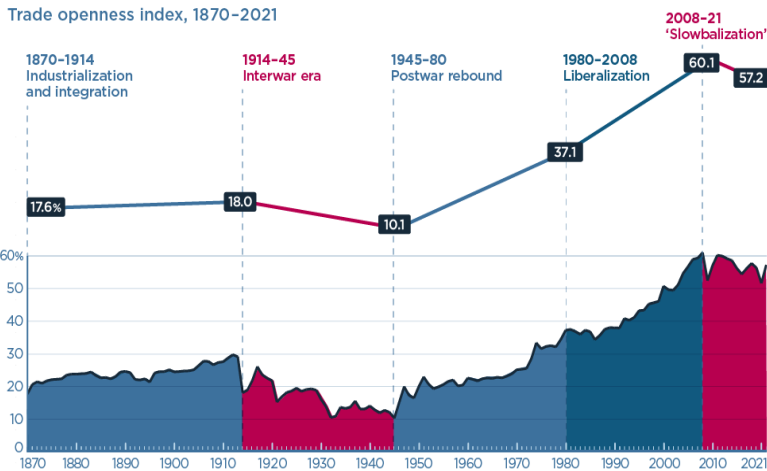
به نظر می‌رسد راهکار کشورهای غربی نسبت به وضعیت موجود – که شامل خیزش چین، ضعف اقتصادهای ملی و نارضایتی داخلی و نمایان شدن ضعف وابستگی متقابل است – تغییر در جهانی‌شدن و حرکت به سمت نوعی اقتصاد و تجارت جهانی مدیریت‌شده باشد. اتخاذ سیاست‌های جدایی^۲ و خطرزدایی^۳ به معنای اعمال محدودیت در زنجیره‌های تجارت جهانی نسبت به بعضی از کشورها یا بعضی از کالاها (مانند نیمه‌هادی‌ها و صنعت تراشه) است که تضمین دست برتر غرب و مشخصاً آمریکا را در تعاملات آینده خواهد داشت. منطق آن نیز سود و زیان اقتصادی و مزیت نسبی نیست، بلکه با دیدگاه سیاسی جهت داده می‌شود. از طرفی تقویت سیاست‌های ملی اقتصادی و سرمایه‌گذاری بر صنایع داخلی در کنار ایجاد خودکفایی در کالاهای راهبردی مانند انرژی در دستور کار کشورهای غربی به‌ویژه آمریکا و پیگیری سیاست‌هایی مانند دوست‌سپاری قرار گرفته است.

1 Fragmentation
2 Decoupling
3 De-risking

بحران کووید-۱۹، شرکت‌ها را بر آن داشت تا تاب‌آوری را بر کاهش هزینه‌ها در اولویت قرار دهند. کسب‌وکارها شروع به سرمایه‌گذاری در استراتژی‌هایی برای افزایش انعطاف‌پذیری و اطمینان از پایداری زنجیره تأمین کردند و از مدل‌های قبلی که هزینه‌ها را به حداقل می‌رساند، اما در طول همه‌گیری شکننده بودند، فاصله گرفتند. شرکت‌ها خطرات مرتبط با وابستگی‌های تک‌منبعی را تشخیص دادند و شروع به متنوع کردن شبکه‌ها و منابع خود کردند. در ضمن برای به حداقل رساندن وابستگی به منابع بین‌المللی و افزایش فرصت‌های شغلی محلی، روند رو به رشدی به سمت افزایش تولید داخلی وجود دارد (Sultan, 2022).

شکل ۵. روند جهانی شدن براساس شاخصه آزادی تجارت؛ منبع: PIIIE, 2022

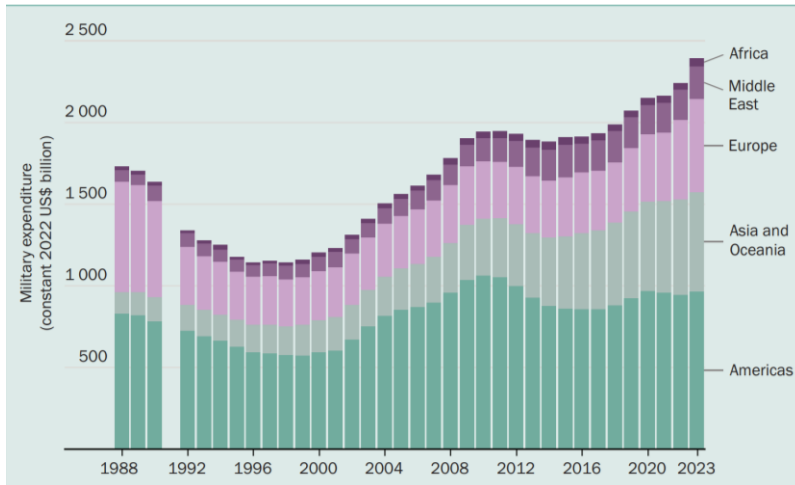
۵-۳. چالش‌های سیاسی نظم بین‌المللی لیبرال

سه ویژگی قانون‌محوری، امنیت دسته‌جمعی و گسترش/تقویت دموکراسی‌های جهان است. هرچند نظم لیبرال بر قانون‌محوری، امنیت دسته‌جمعی و گسترش دموکراسی تأکید دارد، اما در عمل با تناقض مواجه بوده است. برای مثال، مداخله ناتو در صربستان (۱۹۹۹) بدون مجوز شورای امنیت و حمله ایالات متحده آمریکا به عراق ۲۰۰۳ نشان می‌دهد که قدرت‌های غربی در صورت تشخیص ضرورت، قواعد بین‌المللی را نادیده می‌گیرند (Kundnani, 2017).

اعتبار «نظم بین‌المللی لیبرال» به‌طور فزاینده‌ای با چالش مواجه شده است؛ چراکه نه‌تنها قدرت‌های نوظهور، بلکه خود کشورهای غربی نیز با اقدامات فراقاعده‌ای مانند خروج یک‌جانبه از برجام، توافق پاریس و مشارکت ترانس پاسیفیک (به‌ویژه در دوره

ترامپ)، پایبندی عملی به قواعد وضع‌شده را نقض کرده‌اند. اگرچه در دورهٔ بایدن تلاش‌هایی برای بازگشت به برخی تعهدات صورت گرفت، اما تمایل به کنارگذاشتن قواعد و تضعیف پوشش‌دهی حقوقی این اقدامات، نشان‌دهندهٔ افول هنجارهای مشترک و نهادینه‌شده است. در حوزهٔ امنیتی نیز این روند با افزایش نظامی‌گری و وقوع جنگ اوکراین، به احیای گرایش «خودداری» و اتکای فزاینده به توان نظامی ملی انجامیده است. این تحولات آشکار ساخت که کشورها، از جمله قدرت‌های غربی، تمایل کم‌تری به پذیرش هزینه‌های امنیت جمعی برای دیگران دارند؛ هرچند ایدهٔ امنیت جمعی کاملاً از میان نرفته، اما کارایی پیشین خود را از دست داده و نظام بین‌الملل به‌سوی فضایی مبتنی بر واقع‌گرایی قدرت و رقابت ژئوپلیتیک در حرکت است.

شکل ۶. هزینه‌های نظامی جهان در مناطق، ۱۹۸۸ تا ۲۰۲۳؛ منبع: Sipri, 2024

محصول ساده برتری اخلاقی غرب بود و نه هدف پذیرش خودکار کشورهای جهان؛ بلکه نتیجهٔ انکارناپذیر تسلط نظامی و اقتصادی غرب و به‌ویژه ایالات متحده پس از سقوط تنها رقیب سیاسی، اقتصادی، نظامی و ایدئولوژیک خود بود. ثانیاً، دموکراسی‌سازی به جای اینکه محصول یک حرکت تاریخی منحصراً اخلاقی و اجتناب‌ناپذیر باشد، محصول و شکل‌دهندهٔ روابط قدرت در پایان قرن بیستم بود. سرانجام، نابرابری‌های ناشی از بازار آزاد، آسیب‌پذیری‌های دموکراسی‌های لیبرال را به دلیل تأثیرات ژئوپلیتیکی آن‌ها از طریق جریان‌های مالی فاسد، وابستگی به دولت‌های غیرلیبرال و ایجاد حوزه‌های داخلی سرمایه‌گذاری شده در روابط اقتصادی با آن‌ها افزایش داد (Oskanian, 2018).

به نظر می‌رسد دموکراسی‌ها با مشکلی جدی مواجه هستند. رشد احزاب دست‌راستی و تفکرات ملی‌گرایی و پوپولیستی از نشانه‌های همین امر است. طبق برآورد آخرین نظرسنجی «خانه آزادی»^۱ که درباره آزادی در جهان منتشر می‌کند، این هجدهمین سال متوالی برای کاهش کل نمرات دموکراسی است. مشکلات گسترده در انتخابات، از جمله خشونت و دستکاری، منجر به وخامت حقوق و آزادی‌ها شد. درگیری‌های مسلحانه و تهدیدهای تهاجم اقتدارگرایانه، جهان را کم‌تر امن و کم‌تر دموکراتیک کرد. محرومیت از حقوق سیاسی و آزادی‌های مدنی در سرزمین‌های مورد مناقشه، آزادی را در کشورهای مرتبط، از جمله برخی از دموکراسی‌ها، کاهش داد (Gorokhovskaia and Grothe, 2024).

تحقیقات جدید کنسرسیومی متشکل از ۱۳ محقق برجسته حقوق بهداشت جهانی که توسط آزمایشگاه استراتژی جهانی (GSL) در دانشگاه یورک^۲ برگزار می‌شود، نشان می‌دهد که اکثر کشورها به تعهدات قانونی بین‌المللی خود در طول کووید-۱۹ و سایر موارد اضطراری بهداشت عمومی عمل نمی‌کنند (Yourka, 2020). مطالعه دیگر که ۱۴۴ دولت را ارزیابی کرد، نقض گسترده استانداردهای دموکراتیک را در اقدامات اضطراری انجام‌شده در طول همه‌گیری کووید-۱۹ نشان داد. این شامل محدود کردن آزادی‌های مدنی و استفاده از بحران‌های بهداشتی برای توجیه اعمال استبدادی بود (Edgell et al., 2021). فوکویاما معتقد است: «ما دو شوک بیرونی واقعاً بزرگ دیگر داشتیم. اولی بحران مالی در سال ۲۰۰۸ بود و دومی همه‌گیری بود. هر دوی این‌ها چیزهای بزرگی هستند که همه افراد جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهند. این‌ها انواع وقایعی هستند که در وهله اول باید باعث اتحاد ملی شوند و سپس امیدواریم با ایجاد اجماع، اشتباهات ساختاری را اصلاح کنند. در عوض، هر یک از آن‌ها دوقطبی شدن موجود را عمیق‌تر کردند؛ زیرا نمی‌توانیم در مورد راه‌حل‌ها به توافق برسیم (Fukuyama, 2024). چالش‌های برشمرده شده در حوزه سیاسی-امنیتی، حاکی از آن است که کارکرد نظم بین‌المللی لیبرال و خواست کشورهای متفاوت برای پیگیری این دستور کارها حتی توسط کشورهای غربی نیز مورد سؤال جدی است.

۴-۵. چالش‌های فرهنگی نظم بین‌المللی لیبرال

نظم بین‌المللی لیبرال در حوزه فرهنگ بر ارزش‌هایی مثل حقوق بشر، آزادی فردی و چندفرهنگی، به‌ویژه بعد از جنگ سرد تأکید دارد. اما این روند باعث بروز تنش‌های

1 Freedom House

2 Global Strategy Lab (GSL) at York University

فرهنگی شده و نوعی تقابل بین جهانی‌گرایی و ملی‌گرایی ایجاد کرده است. در بسیاری از جوامع غیرغربی، این ارزش‌ها با فرهنگ، مذهب و هویت بومی در تضاد دیده می‌شوند و واکنش منفی ایجاد کرده‌اند. در نتیجه، با وجود گسترش جهانی‌شدن، بسیاری از مردم بیشتر به ریشه‌های فرهنگی و دینی خود تکیه می‌کنند. همچنین اشاره می‌کند که لیبرالیسم غربی پس از مقابله با کمونیسم، خود را به‌عنوان تنها ایدئولوژی درست معرفی کرده است (Popova, 2014: 44).

«دستور کار بین‌المللی لیبرال» در جهت دیکته کردن قرائتی خاص از فرهنگ، به شکل‌گیری و تقویت «ایدئولوژی‌های هویت‌ساز رقیب» و «گروه‌های ضدلیبرالی» انجامیده است؛ گروه‌هایی که از جریان‌های «بنیادگرا و تندرو» تا «ملی یا اعتقادی» را دربرمی‌گیرند. رویدادهایی مانند «جنگ عراق ۲۰۰۳» (با توجیه گسترش «دموکراسی» و «ارزش‌های غربی») و «بحران مهاجران اروپا در دهه ۲۰۱۰» موجب تشدید «واکنش‌های خشونت‌آمیز»، «نگرانی‌های فرهنگی» و «واکنش پوپولیستی» علیه «سیاست‌های مهاجرت لیبرال» شده‌اند. همچنین، «استانداردهای دوگانه» کشورهای غربی در حوزه «حقوق بشر» به‌طور معناداری «یکپارچگی نظم لیبرال بین‌المللی» را تضعیف می‌کند. این تناقض - از جمله تفاوت در «پاسخ قوی به تجاوز روسیه در اوکراین» در مقایسه با «فقدان واکنش جدی» نسبت به نقض حقوق بشر توسط متحدانی مانند «اسرائیل» و «عربستان سعودی» - «اقتدار اخلاقی» غرب را کاهش داده و به تضعیف رعایت جهانی حقوق بشر می‌انجامد (Langrand, 2024). در کل، هم در دستور کار نظم بین‌المللی لیبرال چالش‌ها و ضعف‌هایی نمایان شده است و هم کشورهای غربی و در رأس آن، ایالات متحده آمریکا به‌عنوان کارگزار اصلی این پروژه، میل و توانایی پیشبرد این دستور کار را مانند گذشته ندارند.

۵-۵. چالش‌های کارگزار

از دیدگاه ایکنبری، بحران کنونی نه بحران «نظم لیبرال»، بلکه بحران «حاکمیت نظم لیبرال آمریکاست»؛ بدین معنا که «ایالات متحده آمریکا» به‌عنوان کارگزار اصلی پیشبرد این پروژه دچار چالش شده است. استدلال علیه بقای نظم لیبرال بر «تضعیف نسبی هسته غربی»، به‌ویژه کشورهای «آنگلوساکسون»، استوار است که هم در بُعد «مادی» (قدرت اقتصادی و نظامی) و هم «ایدئولوژیک» (افزایش «اقتدارگرایی»، مشروعیت فرهنگ‌های غیرلیبرال و رد «نتولیبرالیسم») نمود یافته است. درعین حال، «انتشار ثروت و قدرت» ذاتاً با نظم لیبرال تعارضی ندارد، اما هنگامی که با «انتشار اقتدار فرهنگی غربی» همراه شود، به افزایش مخالفت با «دستور کار لیبرال» می‌انجامد.

همچنین، قدرت‌های صنعتی پیشرفته مانند «ایالات متحده»، «اتحادیه اروپا» و «ژاپن» اگرچه همچنان پابرجا هستند، اما از نظر «مادی» و «مشروعیت» تضعیف شده و تمایل و توان «رهبری» و پیگیری «بین‌المللی‌گرایی لیبرال» را از دست داده‌اند. رویدادهایی مانند «برگزیت» و کمپین «اول آمریکا»ی ترامپ در سال ۲۰۱۶، نشانه‌های بارز این روند محسوب می‌شوند (Buzan, 2020: 176-177).

تا پیش از بحران ناشی از «حمله نظامی آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳»، تلاش‌های نظام‌مند برای «موازنه» در برابر «آمریکای تک‌قطبی» محدود بود. از منظر «رنالیستی»، «تک‌قطبی بودن» کم‌دوام‌ترین شکل «نظم بین‌المللی» است؛ زیرا «دولت مسلط» با پذیرش مسؤولیت‌های فزاینده در بلندمدت تضعیف شده و در معرض «اشتباهات ناشی از تمرکز قدرت» قرار می‌گیرد و سایر دولت‌ها نسبت به «ناامنی‌های قدرت متمرکز کنترل نشده» واکنش نشان می‌دهند. با این حال، عدم شکل‌گیری «توازن در مقیاس بزرگ» ناشی از «برتری ساختاری آمریکا»، دشواری موازنه، ویژگی‌های «قدرت‌های بزرگ دموکراتیک» (همکاری و «وابستگی متقابل») و نقش «بازدارندگی هسته‌ای» است که تا حدی جایگزین «ائتلاف‌سازی برای موازنه قدرت» شده است. (Ikenberry, 2011: 125-130).

اروپا و ایالات متحده با اتکا به قدرت و ایده‌ها، به‌عنوان معماران نظم جهانی شده از قرن نوزدهم، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی جهان مدرن داشتند. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، سه اصل لیبرال دموکراسی، سرمایه‌داری و ملی‌گرایی سکولار به‌عنوان دستور کار غربی در سطح جهانی تثبیت شد. با این حال، با ظهور قدرت‌هایی چون چین، هند، برزیل و ترکیه که دارای مبانی فرهنگی و اقتصادی-اجتماعی متفاوت هستند، این روند دگرگون شده است. این کشورها با افزایش قدرت مادی خود، در پی بازسازی نظم بین‌المللی براساس منافع و ترجیحات ایدئولوژیک خویش‌اند (Kupchan, 2012).

ظهور چین و احیای روسیه چالش‌های مستقیمی برای نظم بین‌المللی لیبرال ایجاد کرده‌اند؛ این دو کشور با افزایش نفوذ و سوءاستفاده از قوانین بین‌المللی، اصول لیبرالی مورد حمایت ایالات متحده را تضعیف می‌کنند. به‌ویژه، اجبار اقتصادی و ارباب نظامی چین علیه تایوان ثبات آسیا و فراتر از آن را تهدید می‌کند. هم‌زمان، در داخل آمریکا رشد جنبش‌های ملی‌گرا و پوپولیستی باعث تردید نسبت به تعامل بین‌المللی و تقویت رویکردهای یک‌جانبه‌گرایی و انزواگرایی شده است. همچنین، انتقاد از نقش نظم لیبرال در ایجاد نابرابری‌های جهانی و اختلاف‌نظر دربارهٔ هویت آمریکا به‌عنوان

رهبر این نظم (از رهبری تا هژمونی یا حتی ترک آن) شدت گرفته است. در نتیجه، گرایش به راهبردهایی مانند موازنه از راه دور نشان می‌دهد که تعهد به هژمونی لیبرال برای آمریکا در حال کاهش است.

اصول سیاست خارجی ایالات متحده که از زمان حمله ژاپن به پرل هاربر در دسامبر ۱۹۴۱ عمدتاً مسلط بوده است، سه ویژگی عمده روش‌شناختی-ایدئولوژیکی داشته است که اکنون و به‌ویژه پس از روی کار آمدن دوباره ترامپ در بحران و تغییر هستند:

- بازارهای در حال گسترش و باز، تعهد گسترده به تجارت آزادتر؛
- توسعه اقتصادی جهانی که زیر چتر نظم بین‌المللی لیبرال به رهبری ایالات متحده سازمان‌دهی شده است؛
- بالاتر از همه، ایدئولوژی نخبگان مسلط، یعنی استثناگرایی آمریکایی، مأموریت تاریخی یک ملت برگزیده برای بهبود جهان، آن را تقویت می‌کند (Parmar, 2025).

از همین رو، نگاهی به افکارسنجی مردم آمریکا در سال ۲۰۲۴ درباره اولویت‌های سیاست خارجی می‌تواند راه‌گشا باشد. یافته‌های قابل‌اعتنای این افکارسنجی از جمله آنکه:

- در بین ۲۲ اولویت موضوعی سیاست خارجی، گسترش دموکراسی بین سایر ملتها پایین‌ترین اولویت را دارد.
- حمایت از سازمان ملل و ناتو به ترتیب اولویت سیزدهم و پانزدهم سیاست خارجی آمریکا باید باشد.
- پنج اولویت نخست به ترتیب شامل مقابله با حملات تروریستی، مبارزه با انتقال مواد مخدر به داخل کشور، جلوگیری از اشاعه سلاح‌های کشتار جمعی و کاهش گسترش بیماری‌های واگیر است.
- درباره مقابله با افزایش قدرت سایر کشورها، روسیه در اولویت ششم، چین در اولویت هفتم، کره شمالی دهم و ایران یازدهم است (Poushter and Clancy, 2024).

ترامپ‌پسیم به‌عنوان ایدئولوژی اقتدارگرا-پوپولیستی با شاخصه‌های «اول آمریکا»، حمایت‌گرایی و یک‌جانبه‌گرایی، نه‌تنها بازتاب بحران نظام لیبرال، بلکه عامل تشدید افول آن است. ظهور ترامپ در ۲۰۱۶ و ۲۰۲۴ نشان می‌دهد که بخش بزرگی از نخبگان و رأی‌دهندگان آمریکایی دیگر به رهبری نظم لیبرال متعهد نیستند. ترامپ‌پسیم

با تضعیف تجارت آزاد، نهادهای بین‌المللی و ایده استثنانگرایی آمریکایی، ثابت کرده که آمریکا خواهان حفظ نظم لیبرال نیست یا توانایی آن را ندارد (Reiff, 2020).

۶. نتیجه‌گیری

براساس این پژوهش، نظم بین‌المللی لیبرال به‌رهبری آمریکا سه دوره را پشت سر گذاشته: کم‌مایه (پس از جنگ جهانی اول)، میان‌مایه (جنگ سرد) و پرمایه (پس از فروپاشی شوروی). اکنون این نظم به دلایل زیر در حال افول تدریجی است: (۱) ناکارآمدی دستور کار لیبرال در حل مسائل جهانی؛ (۲) تضعیف توانایی و اراده آمریکا و بحران‌هایی مثل ۲۰۰۸، کووید-۱۹ و جنگ اوکراین این روند را تسریع کرده‌اند. چالش‌های ساختاری شامل: افزایش نابرابری و واکنش‌های پوپولیستی در اقتصاد، ظهور قدرت‌های غیرغربی مانند چین و بریکس، نقض قوانین بین‌المللی توسط غرب (مثل حمله به عراق، بحران غزه و حمله ۲۰۲۶ به ایران)، استانداردهای دوگانه حقوق بشری و «خستگی راهبردی» آمریکا (از ترامپ تا بایدن). در کل، نظم لیبرال در بحرانی عمیق است و جهان به سمت وضعیتی متکثر، غیرمتمرکز و کم‌لیبرال‌تر می‌رود.

فهرست منابع

الف - فارسی

- بهادرخانی، محمدرضا و محمدی دارابی، علی‌اصغر. (۱۳۹۶). تحول در مفهوم نظم بین‌الملل. فصل‌نامه راهبرد سیاسی، ۱(۳): ۱۱۷-۸۹.
- خداخواه آذر، سمیه؛ موسوی شفاپی، مسعود؛ تاجیک، محمدرضا و محسن اسلامی. (۱۴۰۱). تبارشناسی نظم جهانی لیبرال: واکاوی خط سیر قدرت. سیاست جهانی، ۱۱(۴): ۲۲۱-۲۵۸.
- دلاور، حسین؛ اسلامی، محسن؛ موسوی شفاپی؛ سید مسعود و محمدحسین جمشیدی. (۱۴۰۰). تمیین الگوی چینی بازتعریف نظم بین‌المللی: ترکیب توانمندی‌های داخلی و موازنه نرم خارجی. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۱۰(۳۸): ۲۹۰-۲۵۰.

- رادگودرزی، معصومه و عسگر صفری. (۱۳۹۸). نهادسازی منطقه‌ای چین در آسیای مرکزی و آینده نظم بین‌المللی لیبرال. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۸(۳۰): ۲۶۲-۲۲۷.

ب- انگلیسی

- Acharya, A. (2017). After Liberal Hegemony: The Advent of a Multiplex World Order. *Ethics & International Affairs*, 31(3), 271-285. doi:10.1017/S089267941700020X
- Barnett, M. (2021). International Progress, International Order, & the Liberal International Order. *The Chinese Journal of International Politics*, 14(1), 1-22.
- Bunde, T., Carr, R., Eisentraut, S., Erber, C., Hammelehle, J., Hartmann, L., Kabus, J., Stärk, F., & Voje, J. (2020). *Munich Security Report 2020: Westlessness*. Munich Security Conference. <https://doi.org/10.47342/IAQX5691>
- Buzan, B. (2020). Will the Liberal International Order Survive? An English School Perspective. Routledge.
- Buzan, B., & Lawson, G. (2014). Capitalism and the emergent world order. *International Affairs*, 90(1), 71-91.
- Chu, Y., & Zheng, Y. (2020). *The Decline of the Western-Centric World and the Emerging New Global Order*. Routledge.
- Dempsey, J. (2017, February 18). *Judy Asks: Is the Crisis of the Liberal Order Exaggerated?* Carnegie Europe. <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/68041>
- Deudney, D., & Ikenberry, G. J. (1999). The nature and sources of liberal international order. *Review of International Studies*, 25(2), 179-196. doi:10.1017/s0260210599001795
- Edgell, A. B., Lachapelle, J., Lührmann, A., & Maerz, S. F. (2021). Pandemic backsliding: Violations of democratic standards during Covid-19. *Social Science & Medicine*, 285, 114244. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2021.114244>
- Federico, G. (2016). How has world trade changed in 200 years? *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/stories/2016/02/how-has-world-trade-changed-in-200-years/>
- Fukuyama, F. (2024). *Trump and the Crisis of Liberalism*. *Foreign Affairs*. <https://www.foreignaffairs.com/podcasts/trump-and-crisis-liberalism-fukuyama>
- Gorokhovskaia, Y., & Grothe, C. (2024). *Freedom in the World 2024*. Freedom House. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-02/FIW_2024_DigitalBooklet.pdf
- Ikenberry, G. J. (2009). Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order. *Perspectives on Politics*, 7(1), 71-87. doi:10.1017/S1537592709090112
- Ikenberry, G. J. (2010). The Liberal International Order and its Discontents. *Millennium: Journal of International Studies*, 38.(۳)
- Ikenberry, G. J. (2011). *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis and the Transformation of the American World Order*. Princeton University Press.

- Ikenberry, G. J. (2018). The end of liberal international order? *International Affairs*, 94 (1), 7–23. <https://doi.org/10.1093/ia/iix241>
- Kissinger, H. (2015). *World Order* (Reprint ed.). Penguin Books.
- Kundnani, H. (2024). The Future of the Liberal International Order. In Y. Hosoya & H. Kundnani (Eds.), *The Transformation of the Liberal International Order* (SpringerBriefs in International Relations). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-99-4729-4_12
- Kupchan, C. (2012). *No one's world*. Oxford University Press.
- Lake, D. A., Martin, L. L., & Risse, T. (2021). Challenges to the liberal order: Reflections on international organization. *International Organization*, 75 (2), 225-257.
- Langrand, M. (2024). Why double standards on Gaza threaten Human Rights Council's credibility. Geneva Solutions. <https://genevasolutions.news/human-rights/why-double-standards-on-gaza-threaten-human-rights-council-s-credibility>
- Mearsheimer, J. (2019). Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order. *International Security*, 43(4), 7–50. https://doi.org/10.1162/isec_a_00342
- Oskanian, K. (2018, December 11). Out of Illusion, Weakness: Liberalism and Its Blind Spots. *E-International Relations*. <https://www.e-ir.info/2018/12/11/out-of-illusion-weakness-liberalism-and-its-blind-spots/>
- Parmar, I. (2025, February 4). Trump's 'America First': US predominance as a threat to the liberal international order. The Foreign Policy Centre. <https://fpc.org.uk/trumps-america-first-us-predominance-as-a-threat-to-the-liberal-international-order/>
- PIIE. (2022). Globalization is in retreat for the first time since the Second World War. Peterson Institute for International Economics. <https://www.piie.com/research/piie-charts/2020/globalization-retreat-first-time-second-world-war>
- Popova, A. (2014). The Main Weakness of International Liberal Order. *European Political and Law Discourse*. <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2014/2014-1-5/06.pdf>
- Poushter, J., & Clancy, G. (2024). What Are Americans' Top Foreign Policy Priorities? Pew Research Center. https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/20/2024/04/pg_2024.04.23_foreign-policy-priorities_report.pdf
- Reiff, M. R. (2020). Trumpism: The politics of the new illiberal counter-revolution. In M. R. Reiff (Ed.), *The new illiberal counter-revolution: The crisis of liberal democracy in the 21st century** (pp. 75-106). Routledge.
- Sipri. (2024). SIPRI Fact Sheet. https://reliefweb.int/attachments/4ad854c2-0533-4601-ab39-3cf412caa557/2404_fs_milex_2023.pdf
- Sultan, T. (2022). 5 ways the COVID-19 pandemic has changed the supply chain. *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/stories/2022/01/5-ways-the-covid-19-pandemic-has-changed-the-supply-chain/>

- Yourka. (2020). New research shows most countries are violating international law during pandemic. York University. <https://www.yorku.ca/yfile/2020/12/06/new-research-shows-most-countries-are-violating-international-law-during-pandemic/>